

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de Historische Kring Ubbega
Adorp • Sauwerd • Wetsinge

de Hekkumerpomp
roomse gezinnen in Adorp en Sauwerd
meer over evacués in Sauwerd

jaargang 6, nummer 18, november 2018

Redactioneel

In dit derde en laatste nummer van 2018 twee geheel verschillende hoofdartikelen. Het eerste artikel verhaalt van de Hekkumerpomp die tot 1823 de uitwatering van De Wieken, achter Heksum, verzorgde. Het tweede artikel belicht de bijzondere positie van katholieke gezinnen in Adorp en Sauwerd tot 1825. Tenslotte vindt u in deze editie ook de reacties van lezers op de vragen die in de vorige Diepgang zijn gesteld over evacués in Sauwerd

De coverfoto toont de Wieken, een stuk van de oude Hunzemeander en bij de twee windmolentjes de plaats van de Hekkumerpomp. Foto Jan de Groot, 2018

Lezing "De Borgenkaart van Beckeringh"

Op 12 december zal Reinder Reinders een lezing houden voor onze Historische Kring: "De Borgenkaart van Beckeringh", met als ondertitel "Het Groninger landschap in de 18e eeuw".

In de 18e eeuw zien we in Groningen grootschalige inpoldering langs de kust en veenontginning in het binnenland: een dynamisch cultuurlandschap dat onze aandacht ten volle verdient. Nieuwe dijken in het Lauwerszeegebied, langs de Waddenkust en in de Dollard veranderen de contouren van het gewest. In het Oldambt komt na het afgraven van het veen een agrarisch gebied tot ontwikkeling met nieuwe nederzettingen, infrastructuur, openbare gebouwen. Ook krijgt de provincie Groningen in die tijd zijn grenzen. De kaart van Theodorus Beckeringh uit 1781 toont op schitterende wijze het Groninger landschap in de 18e eeuw. Rond 1750 vat hij het plan op om een nieuwe kaart van de provincie Groningen te maken die in 1781 daadwerkelijk is gedrukt. Het is een fraaie kaart die door hem zelf is getekend en op vier grote koperplaten is gegraveerd. De rand van de kaart bestaat uit tekeningen van de voornaamste borgen en een aanzicht van de stad Groningen.

Een grote verrassing was het bestaan van een grote handschriftkaart van de provincie Groningen uit 1767, zonder de rand met borgen; de voorloper van de gedrukte kaart uit 1781. Beckeringh heeft deze kaart opgedragen en aangeboden aan stadhouder Willem V. De kaart bevindt zich nu in de Archives Nationales de la Marine te Parijs.

In de lezing wordt nagegaan hoe Beckeringh de provincie Groningen karteerde, met aandacht voor het gebied van Adorp.

Reinder Reinders is archeoloog. Hij werkte als marietiem archeoloog in de IJsselmeerpolders (1974-1989) en was van 1989 tot 2006 hoogleraar archeologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij was hoofdauteur van de 'Atlas van Beckeringh' die in 2016 is verschenen.

De lezing wordt voorafgegaan door een ledenvergadering (van 19.30-20.00 uur); beide vinden plaats in Ubbegehem te Sauwerd. De lezing begint om 20.00 uur; kosten zijn voor leden nihil en voor niet-leden € 4,-, incl. één kop koffie of thee.

Dag van de Groninger Geschiedenis 2018

Ook dit jaar was het bestuur van de Historische Kring Ubbega weer aanwezig op de Dag van de Groninger Geschiedenis in het gebouw van de Groninger Archieven naast het Hoofdstation. Zaterdag 13 oktober bleek een ongewoon fraaie herfstdag te zijn, maar desondanks waren ruim 2500 mensen afgereisd om deze altijd vrolijke, speelse, informatieve en historische manifestatie bij te wonen. Centraal stonden de Erfgoedmarkt in de grote studiezaal en de Boekenmarkt buiten op het Cascadeplein. Daarnaast vonden overal in het gebouw activiteiten plaats rondom het thema van dit jaar: Opstand.

De dag werd 's morgens om 11.00 uur geopend door Hans Goedkoop, op dit moment vooral bekend als presentator van het TV-programma "Andere Tijden" over de 80-jarige oorlog. Later op de dag kwam hij nog twee keer terug met de prachtvoorstelling "Vive le Geus" samen met het Utrechtse muziekgezelschap Camerata Trajectina. Geschiedenis op z'n best! Elders in het gebouw werden er lezingen gegeven, was er de mogelijkheid een workshop te volgen of om je aan te sluiten bij een rondleiding door het depot van de Groninger Archieven. Ook de vele en veelsoortige muzikale optredens trokken veel publiek.

Voor elk wat wils dus en zelfs de kinderen werden niet vergeten. Op de erfgoedmarkt waar de HKU een tafeltje had, was het ook een drukte van belang. Helaas hadden we het niet zo getroffen met de plek die ons was toegewezen: een licht verweesd tafeltje buiten de loop van het publiek om. Desondanks wisten we toch nog een stapeltje Diepgangen te verkopen én een exemplaar van "Tussen Toen en Nu". Bovendien meldde zich een nieuw lid. Wat wil je nog meer! Kortom, een zeer geslaagde dag!

De Hekkumerpomp

door Jan de Groot

In 1823 komen zeven boeren rond Heksum met het Wetsinger Zijlvest overeen de afwatering van “zekere negentig grazen land, de Wieken genaamd” niet langer via de Hekkumerpomp te laten lopen, maar via een nieuwe route naar het Wetsingermaar. De Hekkumerpomp moet vervolgens “vernietigd worden en in onbruik gemaakt”.

De Hekkumerpomp?? Waar lag die dan wel en sinds wanneer? En langs welke route is de afwatering van de Wieken na 1823 gerealiseerd? Vragen die om een antwoord vroegen na het lezen van enkele documenten uit het familie-archief van Cees en Els Raangs. Verder onderzoek bij de Groninger Archieven en navraag bij Jan van den Broek brachten genoeg materiaal boven tafel om er een artikel over te schrijven.

Situatieschets

Heksum ligt aan een voormalige dijk, de Oude Dijk, die een oude lusvormige Hunzemeander begrenst. Deze meander is in 1639 afgesneden door het recht trekken van het Reitdiep ter plaatse. Het voormalige buitendijkse land ten westen van Heksum raakte toen ingesloten tussen de Oude Dijk en de nieuwe Reitdiepdijk. Deze landerijen werden niet opgenomen in de bestaande waterschapsorganisatie resp. één van de zijlvesten; toch moesten deze nu binnendijks liggende gronden, de “wijeken” of “Heckumer uiterdijken” of zoals het in de documenten wordt genoemd: *de Wieken*, hun overtollige water kwijt. De gebruikers legden daartoe een pomp in de Reitdiepdijk aan: de Hekkumerpomp, een afsluitbare duiker (zie verder).

Illustratie van de huidige situatie, hoogtekaart Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Doordat het ingedijkte gebied niet onder de schouw van een gewoon zijlvest viel, komt dit kunstwerk niet voor in de gewone schouwregisters. De pomp bevond zich echter in de Reitdiepdijk die in de 19e eeuw onder het toezicht van de Provincie viel. Dat betekent dat in het archief van de ambtenaren van de waterstaat (Groninger Archieven toegang 77) wellicht iets naders te vinden is. In 1823 is het betreffende gebied, de Wieken dus, alsnog onderdeel geworden van het Wetsingerzijlvest. Twee aktes van 22 december 1822 en 27 december 1823 regelen de details daarvan.

De akte van 1823

Op 27 september 1823 tekenen de zeven boeren die in de Wieken land (in gebruik) hebben een contract met het Wetsingerzijlvest, conform hun overeenkomst in 1822. De ondertekening vindt plaats in Sauwerd en registratie van het contract vindt plaats in Onderdendam op 25 oktober 1823.

Wie zijn die zeven boeren? Op het contract staan de namen van

- Jakob Willems Schuiringa (wonende op wat tegenwoordig Hekkumerweg 4 is),
- Jakob Reinders van Bruggen (voormalige boerderij "De Wieken", Hekkumerweg 6, in 1946 afgebrand),
- Geert Geerts Zijl (Hekkumerweg 9),
- Jurjen Pieters Bruins (Provincialeweg 30),
- Siemon Luitjens Wierenga (Hekkumerweg 8),
- Jan Hinderks Dijk (Hekkumerweg 13), en
- de Wedw Derk Jakobs van der Kamp (Hekkumerweg 15).

Ze zijn, volgens de tekst, “... te zamen gebruikers van zekere negentig grazen land, de Wieken genaamd, welke landerijen hunnen uitwatering hebben door de zoogenaamde Hekkumerpomp”. NB. Een “gras” is ongeveer een halve hectare.

Deze pomp bevond zich, zoals al gezegd, in de Reitdiepdijk die onder de verantwoordelijkheid viel van de Provincie. Waarom de Provincie na bijna tweehonderd jaar besluit dat deze voorziening moet worden opgeheven, is niet duidelijk. Wel is het argument voorstelbaar dat een pomp een relatief zwak punt in een dijklichaam vormt. Een dergelijke pomp was naar alle waarschijnlijkheid een houten bekisting met aan de buitenkant een afsluitbaar luik (zodat het water niet in het af te wateren gebied kan stromen, wél eruit). Mogelijk was de pomp slecht onderhouden? In dat geval zouden de landgebruikers van de Wieken er zelf veel meer last van hebben, want dan zouden ze het overtol-

lige water niet kwijt kunnen. Of vreesde het provinciebestuur voor de integriteit van het dijklichaam? Tenslotte was deze Reitdiepdijk een zeedijk!

In ieder geval komen de landgebruikers en het zijlvestbestuur overeen om deze Hekkumerpomp te verwijderen: "Nemen de landgebruikers, ter andere zijde aan op hunnen kosten, om te vernietigen en in onbruik te maken de zoogenaamde Hekkumerpomp en de dijk te herstellen ten genoegen en op aanwijs van den Hoofd Ingenieur van den Waterstaat in deze Provincie". Effect is dat de Reitdiepdijk nu niet meer wordt onderbroken door een pomp.

Waar lag de Hekkumerpomp?

We pakken de website Topotijdreis erbij en zetten de schuif voor het jaartal op 1823. Wat we dan zien:

Illustratie/schermafbeelding 1823. Bron: Topotijdreis

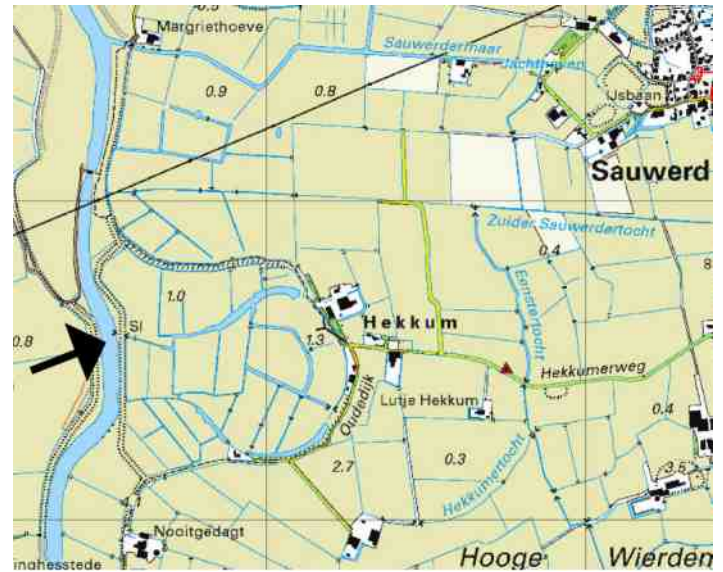
De kaart geeft weinig details prijs, maar wel is duidelijk dat er géén aanduiding op de kaart staat van een sluis of een pomp. Die vinden we merkwaardig genoeg pas terug op de topografische kaart van 1970: daar staat duidelijk een sluissteken in de kruising van de noordelijke "uitgang" van de oude Hunzemeander en de Reitdiepdijk.

Ondanks het ontbreken van dit teken op de kaart van 1823 zou deze plaats de meest logische zijn voor een pomp. Immers, gezien de stroomrichting van het Reitdiep (zuid-noord) is het handiger een pomp aan de noordelijke uitgang (stroomaf) van de afgedamde meander te plaatsen dan aan de zuidelijke (stroomop).

Hoe nu, na het "vernietigen" van de Hekkumerpomp, de afwatering van de Wieken te regelen?

Daartoe wordt overeengekomen dat er in het vervolg zal worden afgewaterd op het Wetsingermaar. Het contract zegt het als volgt: "... en een uitwatering te maken en onderhouden van gemelde negentig grazen land tot op plusminus 100 Roeden van de Zijl in het

Wetsingermaar". Daarmee wordt de afwatering geregeld, geheel binnendijks, via het Wetsingermaar dat met het Reitdiep verbonden is via het Wetsingerzijl.

Waarschijnlijke plaats van de Hekkumerpomp.

Bron: Topotijdreis

De route van de nieuwe afwatering

Valt deze nieuwe afwateringsroute nog te traceren?

In het contract staan nog geen perceelnummers. Immers, pas na 1830 is er sprake van een Kadaster en kadasterkaarten. In plaats daarvan wordt de route als volgt aangegeven:

"en wel bepaaldelijk van af de wieken met eene pomp door de zoogenaamde lange dam van Geert Geerts Zijl, vervolgens tusschen de vier grazen land ten oosten en de zeven - en de vijf grazen land ten westen van Geert Geerts Zijl en dan met eene pomp tusschen de zes grazen ten oosten en de drie en een halve grazen ten westen van Geert G Zijl, verder tusschen de vier Grazen van Geert Geerts Zijl ten oosten en de 3 ½ grazen van Pieter Pieters Medema, ten westen, en dan door de Doezumerlaan met een pomp; vervolgens tussen de vier grazen van Gerhardus B. Hammingh, ten oosten en de vieren een halve grazen van dezelfde ten Westen, en dan eindelijk met eene pomp door de pendam in Wetsingermaar."

Door het ontbreken van perceelnummers vergt het lokaliseren van de route van De Wieken naar het Wetsingermaar enig zoekwerk. We hebben twee aanknopingspunten in de tekst van het document van 1823. Ten eerste beschrijft het contract de route consequent als lopend van zuid naar noord. Immers, alle begrenzende percelen liggen of ten oosten of ten westen van de nieuwe afwateringssloot. Gezien de locatie van De Wieken t.o.v. het Wetsingermaar is dat geen verrassing. Naar het noorden afstromen van overtollig water zal

relatief makkelijk gaan omdat een groot deel van De Wieken tussen de 0,80 en 1,40 cm boven NAP ligt (opgeslibde kwelders) en het gedeelte ten noorden van de Oude Dijk richting Wetsingermaar ongeveer 0,6 m boven NAP.

Ten tweede wordt aangegeven dat de nieuwe afwatering "tot op plusminus 100 Roeden van de Zijl in het Wetsingermaar" loopt. Als we aannemen dat hier wordt bedoeld de "Groningse roede", dan wordt hier aangegeven dat de uitwatering 100 x 4,116 meter, dus ruim 400 meter ten oosten van de Wetsingerzijl in het Wetsingermaar moet uitkomen.

Aannemende dat de uitwatering werkelijk op deze aangegeven wijze is aangelegd, dan kunnen we op een moderne kaart de plaats aangeven waar de nieuwe uitwatering in het Wetsingermaar uitkomt. Die plaats is bij de grote knik in het Maar naar het noordoosten. Dat levert één vast punt op in de zoektocht naar de route. Vervolgens kunnen we via de website HisGis de eigenaren van de betreffende percelen tussen De Wieken en het Wetsingermaar achterhalen. De waarde daarvan is helaas enigszins beperkt, want dit kadasterbestand uit 1832 is bijna 10 jaar jonger dan het document over de Hekkumerpomp. Zo is waarschijnlijk het land van Gerardus B. Hammingh verkocht, want deze naam komen we niet meer tegen op deze kadasterkaart. Alle percelen tussen de Doezumerlaan en het Wetsingermaar, behalve het perceel grenzend aan en zuidelijk van de zijl, hebben in 1832 als eigenaar Ewold Heeres Heerema (wonend op wat nu Singelweg 14 is). Met deze gegevens kunnen we nu de precieze route waarlangs de nieuwe afwatering vorm werd gegeven, aangegeven (zie illustratie)

Route van de nieuwe afwatering in rood aangegeven op de HisGis-kaart van 1832

Deze route nader beijkend, valt op dat de Togt/Zuider Sauwerdertocht/Zijl en Arwerdertocht (nu genaamd de Tocht) in het document niet wordt benoemd. Op de topografische kaart van 1823 (de eerste die in Topotijdreis beschikbaar is) staat de tocht nog

niet geheel doorgetrokken vanaf de Oude Ae naar het gebied waar later de Wetsingersluis zal worden gebouwd. Maar dat kan liggen aan de geringe detaillering van deze kaart. Op de kadasterkaart van 1832 staat de Tocht wel geheel doorgetrokken naar het Reitdiep. Fysiek zou het dus mogelijk zijn (geweest) om de afwatering van de Wieken te laten plaatsvinden op de Tochtsloot. Navraag bij Jan van den Broek levert de informatie op dat de Tocht één van de oudste waterlopen van deze regio is - een "oersloot". Volgens hem waterde ze af in de Hunze tot aan de verlenging van het Wetsingermaar en de bouw van de Wetsingerzijl omstreeks 1630. Volgens Cees Raangs waterde de Tocht juist af op de Oude Ae, van west naar oost dus, oftewel van hoog naar laag.

Blijft de vraag waarom de nieuwe afwatering van de Wieken totaal niet wordt genoemd in het document én hoe in de praktijk de Tocht, op weg naar het Wetsingermaar, werd "gepasseerd".

En nu?

De Wieken is enkele jaren geleden in opdracht van het Groninger Landschap deels opnieuw ingericht. Passend in een groter plan om het waterpeil in de oude Hunze-meanders en de aangrenzende percelen te verhogen, zijn ook in de Wieken dijkes aangelegd, sommige sloten afgedamd (waaronder de oude waterloop zelf) en molens geplaatst. In het laatste noordelijke deel van de oude meander zijn twee molens geplaatst die vooral in de lente water moeten inlaten vanuit het Reitdiep. Waarschijnlijk op de oorspronkelijke plaats van de Hekkumerpomp in de Reitdiepdijk is een doorlaat gemaakt, waarschijnlijk een betonnen buis. Aan de Reitdiepkant is een stenen inlaat te zien (illustratie huidige situatie).

Inlaat t.b.v. de molens van Het Groninger Landschap. Foto Jan de Groot, 2018

Een telefoontje naar Het Groninger Landschap leert dat deze de doorlaat in de dijk niet zelf heeft aangelegd; ze hebben gebruik gemaakt van een bestaande mogelijkheid. Mogelijk is hier een verbinding te leggen met het merkwaardige feit dat pas op de Topografische kaart van 1970 er voor het eerst een sluisteken verschijnt op deze plaats. Heeft dan het waterschap (nu het Noorderzijkvest) hier opnieuw een "pomp" aangelegd? En zo ja, waarom dan? Navraag bij het Noorderzijkvest levert geen antwoorden op, wel veel verwijzingen naar archiefstukken. Jan Anne Veldman herinnert zich dat de pomp omstreeks 1970 is aangelegd; door wie is niet duidelijk, helaas.

Overige opmerkelijke zaken

In het document wordt ook nog gesproken van de Doezumerlaan. De Doezumerlaan staat ook al op de kaart van Haubois (1643) – daar de Doezewech genoemd; het betreft een kleiweg vanaf de Burchtweg in Sauwerd, langs Datema naar het westen (staat ook nog deels op de Kadasterkaart 1832). In de "Jaerboeken, April, 1756, (pag.) 863" is de volgende aanduiding te vinden: *De Doezeweg van Sauwert tot aen de Zyl, zynde de Uitweg van de Zyl.*

Ook de naam "de zogenaamde lange dam van Geert Geerts Zijl" intrigeert. Gezien de plaats in de beschrij-

ving van de route van de nieuwe afwatering moet dit perceel net ten noorden van de Oude Dijk liggen. Mogelijk kunnen we aannemen dat met "de lange dam" de Oude Dijk werd bedoeld? Jan Anne Veldman weet nog dat een perceel ten noorden van de Oude Dijk "langedams vier" werd genoemd op de boerderij. Op een winderige middag eind september gaan we samen ter plekke een kijkje nemen. Inderdaad: het is het perceel dat in het document als volgt wordt omschreven: *..... en wel bepaaldelijk van af de wieken met eene pomp door de zoogenaamde lange dam van Geert Geerts Zijl, vervolgens tusschen de vier grazen land ten oosten....* Een perceel grenzend aan "de lange dam" en vier grazen groot: *langedams vier.*

Bronnen:

- Documenten uit het familie-archief Raangs
- Dr. J. van der Broek
- Dhr. J.A. Veldman
- Mevr. A. Miedema
- www.hisgis.nl
- www.topotijdreis.nl
- internet

Roomse gezinnen in Adorp tot circa 1825

door Richard Paping

Roomse heren rond het zeventiende-eeuwse Adorp

In 1594 werd na de val van de stad Groningen - de zogenaamde Reductie - het rooms-katholicisme in de praktijk een illegale godsdienst. Mensen mochten wel katholiek blijven, maar priesters en katholieke erediensten waren verboden. Het gevolg was dat in de volgende decennia een groot deel van de bevolking van de provincie van Stad en Lande overging op de nieuwe Gereformeerde staatskerk. Slechts een kleine minderheid bleef tegen de verdrukking in katholiek, daarnaast hielden overigens ook de diverse doopsgezinde stromingen nog een flink aanhang.

Hoewel een groot deel van de adel en borgbezitters op het platteland al vóór de Reductie overging op het protestantisme, bleef juist rond Adorp, Noordwolde en Bedum een deel van de borgbewoners rooms-katholiek. In Adorp zelf bewoonde de katholieke familie Robers ter Brugge het mysterieuze Huis te Adorp, oftewel Huis "Roebers" zoals het op de kaarten stond tot ongeveer 1650 [1]. Op de borg Harssens hielden de opeenvolgende leden van de familie Hillebrandes van

Harssens en later de Van Ewsums vast aan het katholieke geloof, tot de afbraak van de borg rond 1742.

De borg Harssens.

Bron: Coenderskaart, 1678

Je zou verwachten dat de aanwezigheid van katholieke heren ook effect had op de gewone bevolking van het gebied. In dat opzicht is het aardig in kaart te brengen welke katholieken er tot ongeveer 1825 woonden in Adorp, Sauwerd en Wetsinge. De nadruk ligt daarbij op de achttiende eeuw, want de bronnen voor de zeventiende eeuw zijn schaars. Het doopboek van de statie Bedum (tot aan 1853 werden de katholieke parochies staties genoemd), waar de meeste rooms-katholieke Adorpers kerkten, begint zo pas in 1680. Overigens zullen we zien dat ook de katholieke staties in de

stad Groningen regelmatig een rol speelden in de zielzorg.

Hoewel er wel enkele aanwijzingen zijn dat er in de loop van de zeventiende eeuw ook katholieken woonden in Adorp en omgeving, lijkt er nauwelijks sprake van continuïteit. Zo was er een katholieke Bouwina Jans Rinema uit Adorp, die in 1677 in de stad Groningen in het huwelijk trad.[2] Ook kreeg in 1705 ene Cornelia Jansen uit Harssens de laatste sacramenten in de stedelijke statie in de Ebbingestraat, wellicht was ze een personeelslid op Harssensborg.

De gewone katholieke gezinnen in de achttiende eeuw

Boeren te Adorp (later Heckum)

Pas in 1718 was er sprake van een eerste katholieke doop in Bedum [3] van een kind dat uit Adorp kwam, geboren in het gezin van Jan Alderts en Clara Garmts [Halsema]. Het jaar daarvoor waren zij gehuwd, waarbij werd aangetekend dat de bruidegom uit Adorp kwam. Misschien was hij een zoon van Aldert Jans, die in 1691 een vermogen had van 800 gulden[4]. Maar zeker is dat niet, want er was in 1680 ook nog een Allert Jans die in Adorp twee kinderen protestants liet dopen. Wellicht was de familie van Jan Alderts de enige katholieke familie die zijn roots in Adorp had. Al de andere roomse families uit Adorp kwamen van elders, zoals we nog zullen zien.

Jan Alderts gebruikte in 1721 in elk geval een grote boerderij met 62 gras genaamd de Rijnsterheerd, eigendom van heer van Swinderen. Hij leefde echter niet lang en reeds rond 1725 hertrouwde zijn weduwe Clara met Pieter Reinders. De laatste hertrouwde in 1749 met Anje Cornelis en zou pas in 1779 in Adorp overlijden, terwijl Anje in 1788 nog leefde. De redelijk grote Rijnsterheerd verdween daarna uit de familie.

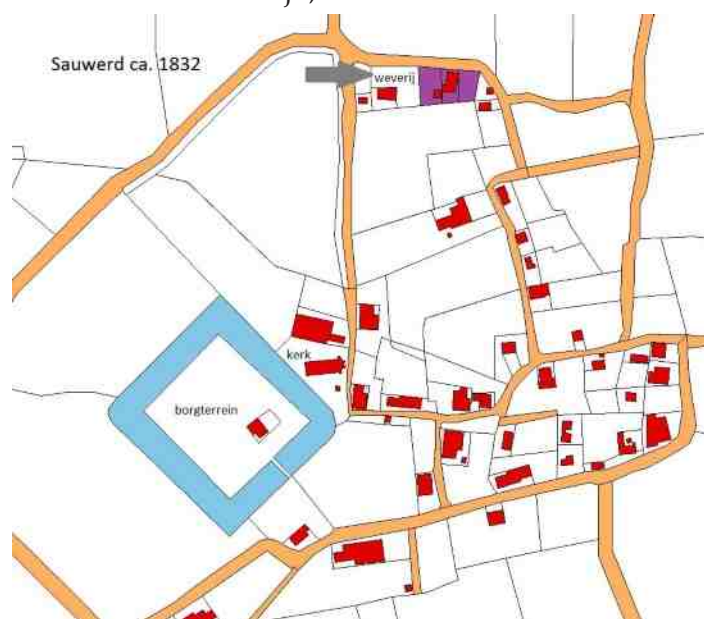
De meeste kinderen uit deze echtverenigingen verlieten Adorp. Een uitzondering was Reinder Pieters, die na zijn huwelijk in 1759 als een soort keuter in Adorp leefde met drie koeien, een varken en twee schapen, waarbij hij land van zijn vader Pieter Reinders huurde [5]. Mogelijk hoopte hij nog een boerderijtje te verwerven, maar hij overleed al een paar jaar na zijn huwelijk. Halfbroer Jan Pieters Smit, gehuwd met dorpsgenote Siertje Alderts Smit slaagde er omstreeks 1790 wel in een boerderijtje met 18 gras te Heckum te verkrijgen (Lutje Hekum), eigendom van de diaconie van Noordlaren. Die boerderij was echter wel veel kleiner dan het bedrijf van zijn vader.

Wevers te Sauwerd

Een volgend katholiek gezin duikt in 1730 op in het doopboek van Bedum, namelijk Harm Berents en Elisabeth Jans, wevers te Sauwerd. Hun afkomst is jammer

genoeg onbekend. Eerder al werden twee kinderen in de statie Pausgang in de stad gedoopt, hoewel ze ook toen al in Sauwerd woonden. De grenzen tussen de plattelandstatie Bedum en die in de stad waren kennelijk nog niet erg duidelijk. Wellicht kwam dit echtpaar, zoals veel katholieke wevers, uit Westfalen, maar zeker is dat niet. De weverij werd later overgenomen door hun zoon Hindrik Harms, die in 1765 huwde met de zeker uit Westfalen afkomstige Gebke Geerts. Rijk waren ze niet, want na hun overlijden werd in 1784 hun boedel verkocht door de rooms-katholieke diaconie, terwijl hun nagelaten dochter Anna Hindriks [Rama-ker] werd uitbesteed door de armbestuurders [6].

De weverij werd voortgezet door Evert Willems Wiechers en Anna Harms die in april 1784 huwden en vervolgens als wevers te Sauwerd woonden. Ook zij waren afkomstig uit Westfalen. In 1798 hertrouwde Evert met Elisabeth Lubberts Wijsman, een weversdochter uit Uithuizermeeden. Maar in 1826 woonde in de weverij te Sauwerd (huisnummer 13) een protestantse echtpaar: Jacob Frides Apol en Tjaaktje Havings Dijkema. Weduwe Elisabeth zal rond die tijd wel naar Bedum vertrokken zijn, want daar is ze overleden.

Plattegrond van Sauwerd, ongeveer 1825. Bij de pijl de weverij. Bron: www.hisgis.nl

Boeren op Harssensbosch (later timmerman)

Ergens na hun huwelijk in 1735 vestigden de katholieke Lubbert Meinders uit Baflo en Trijnje Hindriks uit Bedum zich op het voormalige schathuis te Harssens, waarbij ze een deel van de bijbehorende 109 grazen gebruikten in losse huur [7]. In 1755 was er sprake van 34 zijlschotplichtige grazen, eigendom van de katholieke Van Ewsums, plus nog 5 grazen die gehuurd waren van de erven van Vrouwe Burmannia. Gedeeltelijke eigenaar was Jonker Willem van Ewsum op Saaksum-

borg onder Baflo, een neef van de laatste borgvrouw. Wellicht had deze Baffelder connectie er voor gezorgd dat Lubbert Meinders terecht kwam in het schathuis van Harssens, dat tegenwoordig Harssensbosch genoemd wordt.

Zijn enige dochter Grietje Lubberts Meinderts - in 1772 gehuwd met Jan Jans Reiploeg uit Rhede in Duitsland - bleef na de dood van haar vader bij haar moeder op de boerderij inwonen. Toen Grietje overleed verkochten haar moeder en haar echtgenoot in 1781 de boerderij met 39 grazen land aan protestanten [8], waarna Jan Jans Reiploeg voortaan de kost moest verdienen als timmerman. Met zijn tweede vrouw Clara Reinders - een dochter van de eerder genoemde Reinder Pieters - woonde hij eerst in Adorp en later in Groningen. De kinderen werden deels in de statie Bedum, deels in de statie Guldenstraat in de stad gedoopt.

Boeren op Heckum, later waarman

Rond 1740 duikt Aldert Alderts Smit met zijn vrouw Swaantje Jans op te Heckum. Onduidelijk is waar ze eerder gewoond hebben, maar daar zijn kennelijk wel de oudste twee kinderen geboren. Gezien zijn familie-relaties zal Aldert geboren zijn in Oost-Friesland en zijn vrouw was wellicht ook Duits. Ze waren trouwens niet alleen gekomen, want de grote boerderij op Heckum, genaamd De Wieken, gebruikten ze ten dele samen met zijn in 1786 overleden ongehuwde broer Tobias Alderts Smit. In 1755 stond er 54 gras op de naam van Aldert en nog eens 18 gras op de naam van Tobias. Het land was gehuurd van een zestal verschillende niet-katholieke eigenaren. In 1763 was sprake van een plaats met 84 grazen voor een jaarlijkse huur van 375 gulden [9]. Op 18 juli 1763 hertrouwde Aldert Alderts Smit op zijn oude dag met zijn buurmeisje Martje Harms [Braker], die van gereformeerde afkomst was. Haar vader was boer op Hekkumerweg 4. Zo'n gemengd huwelijk was eigenlijk ongebruikelijk, maar een drietal weken voor de bruiloft was er al een kind gedoopt in de statie Guldenstraat, zodat er niet veel keus was. Het huwelijk werd ook voltrokken in de RK kerk, en wel in de statie Pausgang te Groningen en alle kinderen werden eveneens rooms-katholiek gedoopt. Beide echtelieden overleden in 1778. Van de negen kinderen van Aldert uit zijn beide huwelijken bleven er zeker drie na hun huwelijk althans tijdelijk in Adorp wonen. De ongehuwde broer Tobias heeft vermoedelijk de boerderij overgenomen. In januari 1790 wordt echter de plaats met 84 grazen gerechtelijk verkocht in het Rechthuis van Adorp door de wedman, een teken dat er grote schulden waren [10].

De al eerder genoemde dochter Siertje Alderts Smit huwde met dorpsgenoot Jan Pieters Smit en woonde dus op Lutje Hekum. De gelijknamige zoon Aldert

Alderts Smit huwde pas op veel latere leeftijd met Maria Fransen Beekman, een kleermakersdochter uit Sauwerd (zie hierna). De jonge Aldert was sluismeester of waarman van het Wetsingerzijlvest en woonde in het waarhuis, gelegen ten zuiden van de Wetsingersluis in het Wetsingermaar, vlakbij het Rietdiep. Hij werd echter in 1802/3 ontslagen [11], waarna hij de laatste jaren van zijn leven door de RK diaconie van Bedum in dat dorp bedeed werd.

Ten slotte was er nog Swaantje Alderts Smit die na haar huwelijk met boerenzoon Geert Jans Bos uit Usquert een keuterij had te Zuidwolde. Maar rond 1811-1815 woonde dit echtpaar als arbeiders in het schathuis van de voormalige Harssensborg [12].

Timmerman te Adorp en kleermaker te Sauwerd

Nu er rond 1740 drie grote boerderijen door katholieke gezinnen werden bewoond, kwam er kennelijk ook enige ruimte voor andere katholieke gezinnen om zich er te vestigen. Vermoedelijk woonden de ambachtlieden Hindrik Jans en Geertje Hindriks, die in 1732 te Bedum trouwden en daar ook hun kinderen lieten dopen, in Adorp. Hun dochter Geeske Hindriks kwam tenminste uit Adorp toen ze in 1767 met timmerman Jan Harms uit Westfalen huwde, en daar vestigden ze zich ook. Na het overlijden van Jan Harms kwam het gezin onder de RK diaconie terecht.

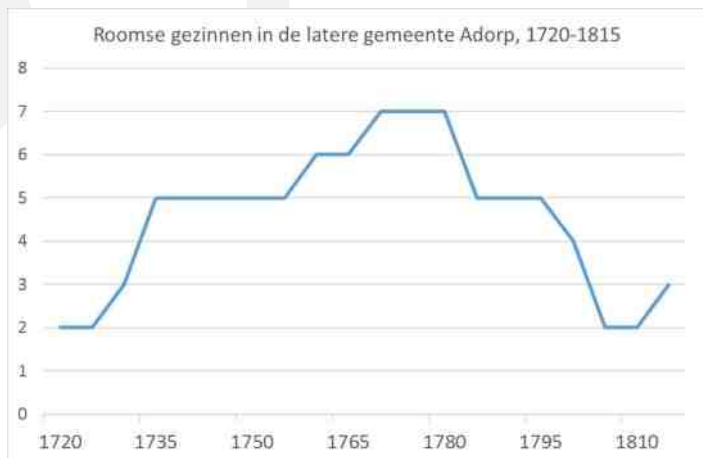
Als laatste noemen we kleermaker Frans Jans Beekman uit Duitsland, die in 1769 huwde met boerendochter Antje Jans uit Kloosterburen. Ze vestigden zich in Sauwerd, al is bekend dat ze in de jaren 1777-1779 tijdelijk in Den Hoorn woonden. Antje overleed in 1801, waarna Frans op zijn oude dag in 1803 hertrouwde met de protestantse Freerkje Pieters Roo, die hij eerst zwanger gemaakt had, want ruim twee maanden na de bruiloft werd er al een kind genaamd Frans geboren. Hij vestigde zich met zijn bruid in Ezinge en trok later naar Den Ham in het Westerkwartier. Hun kinderen werden overigens protestants gedoopt.

De katholieke gemeenschap rond Adorp in de achttiende eeuw

We hebben gezien dat er in de eerste decennia van de achttiende eeuw eigenlijk nauwelijks katholieken in het gebied woonden, wellicht slechts één gezin naast de katholieke borgbewoners te Harssens. Vanaf het tweede kwart van de achttiende eeuw vestigden zich steeds meer katholieken, zodat het aantal roomse gezinnen toenam tot zeven rond 1770-1780: drie boeren, een keuter, een kleermaker, een wever en een timmerman. Opmerkelijk veel van de nieuwe bewoners waren van Duitse origine, vooral afkomstig uit het katholieke Westfalen aan de grens met Groningen. Opvallend is

ook dat niemand zich in Wetsinge vestigde, het ging vooral om het kerspel Adorp en in mindere mate Sauwerd.

Aantal roomse gezinnen in Adorp, in de periode 1729-1815. Auteur: R. Paping

In de laatste decennia van de achttiende eeuw zette de neergang van de kleine roomse gemeenschap snel in, waarbij vooral opmerkelijk is dat de katholieken de drie grote boerderijen moesten opgeven. De nakomelingen van deze katholieke boeren gingen sociaal achteruit en werden bijvoorbeeld keuter of arbeider, althans indien ze in het gebied bleven. Diverse leden van families uit Ubbega moesten een beroep doen op de diaconie van de RK statie Bedum in deze jaren.

De katholieke zielzorg in deze omgeving werd vanaf circa 1715 vooral gedaan door de statie Bedum, daarvoor is het onduidelijk. Echter doorlopend blijken ook diverse staties in de stad een rol te spelen. Zo werden de kinderen van timmerman Jan Jans Reiploeg te Harssens en vervolgens Adorp merendeels gedoopt in de statie Guldenstraat en maar enkelen door de priester in Bedum. Het lijkt er op dat de gebieden waar de staties verantwoordelijk waren voor de zielzorg zich nogal eens wijzigden rond Adorp.

Uit het overzicht blijkt duidelijk dat de katholieke Adorpers hier niet woonden dankzij de roomse borgheren. In de tijd van de katholieke adellijke bewoners van Harssensborg (tot 1738) was er nauwelijks sprake van gewone katholieke gezinnen. Slechts bij één gezin is sprake van een duidelijke relatie, aangezien het kort na 1735 het schathuis van de Harssensborg betrof, de andere twee boeren huurden land van niet-katholieken. Zoals al eerder benadrukt speelde de katholieke adel een veel minder grote rol in het voortleven van een bescheiden katholieke leven alhier in de zeventiende eeuw, dan vroeger wel werd gedacht. In de achttiende eeuw was het vooral migratie van katholieke Duitsers die de omvang van het katholicisme in deze regio vergrootte.

In de hoogtijdagen rond 1770-1780 zal zo'n 5% van de bevolking van Ubbega rooms zijn geweest. Volgens de volkstelling van 1809 woonden er in de latere gemeente Adorp in totaal nog 20 katholieken op 771 inwoners (3%), vooral opmerkelijk genoeg in Sauwerd en Wetsinge samen [13]. In de bevolkingslijsten van 1815 komen slechts drie katholieke gezinnen voor, namelijk die van de kleine landbouwer Jan Pieters Smit te Hecum, de arbeider Geert Jans Bos te Harssens en de wever Evert Willems Wiechers te Sauwerd. Eind 1829 telde de gemeente Adorp nog maar 7 katholieken op 944 inwoners (1%), en eind 1849 slechts een tweetal op 1119 inwoners (0%). Het katholieke leven in Ubbega ging dus in de eerste helft van de negentiende eeuw volledig teloor.

Bronnen/noten:

- [1] R. Paping en O.J. Nienhuis, *Een onbekend borgje te Noordwolde: de Coendershof*, Stad en Lande (2009, nr 1) 49. Zie voor discussie over de plaats van 'Roebers': Diepgang, nrs. 5, 6 en 8. Ook: het Contactblad, 15 april 2015 (red.).
- [2] O.J. Nienhuis, *De oudste generaties Langeland* (Bolhuis en Mulder), Groninga (1985) 9-10.
- [3] O.J. Nienhuis, *De historie van de parochie Maria ten Hemelopneming te Bedum 1594-1981* (Bedum 1982).
- [4] Statenarchief inv.nr. 2175, fol. 10 (200e penning).
- [5] R.A. Hunsingo, inv.nr. 734-3, 28 mei 1764; 17 mei 1782.
- [6] Archief Parochie Maria ten Hemelopneming te Bedum, inv.nr. 35: diaconieboek 1782-1818.
- [7] Huisarchief Lulema, inv.nr. 168.
- [8] A. Miedema-Sikkens en R. de Lange, *Harssens. Boerderijen en bewoners* (Adorp 2005) 36-37.
- [9] R.A. Hunsingo, inv.nr. 734-858, 19 mei 1763.
- [10] Ommelander Courant, 5 januari 1790: een naam van de boer wordt overigens niet genoemd.
- [11] Archief Wetsingerzijlvest, inv.nr. 17.
- [12] Miedema-Sikkens en De Lange, *Harssens*, 42.
- [13] J.A. de Kok, *Nederland op de breuklijn Rome-Reformatie* (Assen 1964) 375.

Rijnsterheerd, ongeveer 100 jaar geleden. Prentbriefkaart

Reacties op de vragen in Diepgang nr. 17

door Gerta Boonstra

De vragen

In het vorige nummer stelden we een aantal vragen naar aanleiding van de herinneringen van Kathy van der Vlies over haar verblijf in 1945 als evacuee in Sauwerd. Vier mensen reageerden: Klaas Arwert, Henk Boer, Aaltje Miedema en Stien Dijksterhuis.

Evert Blauw

Klaas en Henk vertelden dat Kathy en haar tweelingzusje inderdaad waren ondergebracht op het adres Oude Winsumerstraatweg 3. Maar daar woonde toen niet Evert Blauw (zoals Kathy schreef), maar Evert Dijk. Hoe Kathy aan de naam Blauw kwam werd duidelijk uit de mail die Aaltje Miedema ons toezond. Zij noemde niet alleen de naam van Evert Dijk (geb. 1876), maar ook die van zijn echtgenote: Antje Blaauw (geb. 1878).

Fiep van der Maar

Een tweede vraag betrof Fiep van der Maar, de mooie dochter van de boderijder. Hoe is het met haar afgelopen? Klaas Arwert en Henk Boer wilden allereerst een paar zaken rechtzetten. Fiep was niet de dochter van boderijder Van der Maar, maar van boderijder Brander, die na hem in hetzelfde witte huisje naast café Van Zijl woonde. En de naam van het beeldschone meisje was ook niet Fiep, maar Siep. Siep Brander dus.

Zoals altijd kwam Aaltje Miedema met de precieze gegevens: het gezin Brander bestond uit Harmen Brander, zijn vrouw Wimmina, zoon Harmen en dochter Siebrigh Wietske (geb. in 1925). De mooie Siebrigh/Siep was dus 20 jaar oud, toen de Canadezen in 1945 enige tijd in Sauwerd bivakkeerden. Een telefoontje van Stien Dijksterhuis (haar vader beheerde het postkantoor van Sauwerd), leverde nog meer gegevens op. Een jaar of 15 geleden, vertelde Stien, is Siep Brander nog in Sauwerd geweest om haar vriendin Reina Bijsterveld (intussen overleden) te bezoeken. Ze woonde toen in Zuidhorn. Om iets meer te weten te komen belden we met Janny (Noot)-Bijsterveld uit Roden, een jongere zus van Reina. Zij herinnerde zich het bezoek van Siep Brander aan haar zus, maar kon ons ook vertellen dat Siep Brander intussen overleden is. Ze stierf in 2007 in een verpleeghuis te Zuidhorn aan de gevolgen van een hersenbloeding. Ze was toen 82 en al twintig jaar weduwe van Pieter van der Laan.

Tetje

En dan Tetje, het klasgenootje van Kathy van der Vlies,

die op school door de meester met de liniaal geslagen werd. Henk Boer kon zich Tetje nog wel herinneren. Dat was Tetje van der Beek, de dochter van koster Jacob van der Beek uit de Tuinbouwstraat. De koster was altijd vrolijk en stond bekend als een bon vivant en een levensgenieter. Blijkbaar aardde de dochter naar haar vader.

Henk wist ook te vertellen waarom caféhoudster Jantje van Zijl de vijf evacuees die bij haar werden ondergebracht niet aankon. Ze stond bekend als een uiterst secure vrouw, die zeer hechtte aan orde en regelmaat. Alles in huis en café was brandschoon en alles verliep op vaste tijden. De plotselinge invasie van een gezin met drie kinderen, waaronder een peuter, bracht haar totaal van slag. Het leidde zelfs tot een zenuwtoeval die medisch ingrijpen noodzakelijk maakte. Daarna moest er nieuw onderdak gezocht worden voor de fam. Van der Vlies.

Nog meer evacués

Het artikel van Kathy van der Vlies raketde nog meer herinneringen op. Zowel Stien Dijksterhuis als Janny Noot-Bijsterveld noemden een aantal namen van kinderen of jonge mensen die aan het eind van de Tweede Wereldoorlog een tijdje als evacués in Sauwerd hebben gewoond. Zo vertelde Stien dat ze naar school ging in Wetsinge en dat daar ook twee evacueetjes waren, meisjes uit Rotterdam. Het ene meisje woonde bij timmerman Menno Bijsterveld in de Tuinbouwstraat, het andere bij timmerman Miedema in de Oosterstraat. Er is nog een foto waarop Stien Dijksterhuis voor het huis van Miedema staat samen met het evacueetje Greetje (achternaam onbekend).

Stien draagt een wit jurkje, het evacueetje heeft een pop. Van het meisje dat bij Menno Bijsterveld was ondergebracht weten we de volledige naam dankzij het feit dat ze altijd in contact is gebleven met de familie Bijsterveld, eerst met Menno en later met diens dochter Trijn Berends-Bijsterveld. Haar naam was Annie de Rode. Er waren ook romances tussen evacués en meisjes uit Sauwerd. Zo herinnerde Stien Dijksterhuis zich twee broers die in Groot Wetsinge waren ondergebracht. De oudste was al een jaar of 18 en heette Gerard van Tongeren. Tussen deze jongeman en Grietje Reitsma, de dochter van de fietsenmaker uit Sauwerd, ontspoon zich een romance, die uitliep op een huwelijk. En dat

was niet het enige huwelijk tussen een evacué en een meisje uit Sauwerd. Janny Noot-Bijsterveld vertelde ons dat er ook bij boer Kuipers aan de Singelweg tijdelijk een jongeman uit Rotterdam woonde en werkte. Piet van Toorenborg was zijn naam en hij werd verliefd op Marie Rasker uit Sauwerd. Na de oorlog zijn Piet en Marie in Rotterdam getrouwd. Het jongere zusje van Marie, Nelly Rasker, heeft nog een tijdje bij hen ingewoond.

Zo blijken er in 1945 meer evacués in Sauwerd en Wetsinge geweest te zijn dan we eerst dachten.

En in Adorp? Is er iemand die ons daar iets over kan vertellen?

Oud Nieuws

Provinciale Groninger Courant, 1858

Ten overstaan van Mr. J.W. QUINTUS, Notaris te Groningen, zullen, op DONDERDAG den 28sten Januarij 1858, des avonds te 7 uur, ten huize van den kastelein H. PIEL, aan de Groote Markt te Groningen, publiek worden Verkocht:

.....

VIII. IDEM van eene Behuisde Plaats, onder Sauwert, groot plus min.23 B, als boven in gebruik bij H.G. VAN DER MOOLEN en W.C. DATEMA, Ehel., voor eene jaarlijksche huur f 130-00.

.....

X. IDEM van eene Behuisde Plaats, onder Sauwert, groot plus min. 23 B., als boven in gebruik bij H.G. VAN ZIJL en F.H. VAN DER MOLEN, voor eene dito huur van f 93-00

Kennisgeving vlastelers, 1942

uit het archief van fam. Raangs

BUREAU PROV. VOEDSELCOMMISSARIS VOOR GRONINGEN, AKKERBOUW
Vlasregeling oogst 1943

Aan alle telers van vlas oogst 1943

Taxatie te velde

Het vlas zal te velde worden getaxeerd d.w.z. van ieder perceel vlas zal vóór het trekken een taxatierapport worden opgemaakt, waarop de volgende gegevens vermeld moeten worden:

- a. Naam en adres van den teler.
- b. De grootte van het perceel in gemeten maat.
- c. De te verwachten opbrengst op basis gerepeld vlas.
- d. De eventuele afwijkingen, welke het vlas mocht vertoonen.

De taxatie, welke zal worden uitgevoerd door commissies bestaande uit twee deskundige vlastelers, zal omstreeks 24 Juni 1943 een aanvang nemen. Wij verzoeken U de taxateurs aanwijs te geven van de percelen en ook overigens Uw medewerking te willen verleen.

Verkoop van het vlas en aankoopvergunningen

Aan vlasser en handelaren zullen ook dit jaar aankoopvergunningen worden afgegeven, waarop echter niet zoals vorig jaar in ha. Doch in kg. Zal worden uitgedrukt de hoeveelheid vlas, welke zij hierop mogen aankopen.

Het verkopen aan personen, die geen aankoopvergunning bezitten, dan wel aan personen, die geen toereikende aankoopvergunning bezitten, is op grond van de Vlasverordening 1942 verboden.

Verkopen te velde

In het tijdvak van 15 Juni t/m 31 Juli 1943 moogt u het vlas met inachtneming van het hierboven bepaalde te velde verkopen zonder dat de prijs door taxatie wordt vastgesteld. De koper zal er echter rekening mee dienen te houden, dat hij het vlas ten hoogste koopt tegen een prijs berekend op basis van den gemiddelden prijs van 12 cent voor gerepeld vlas.

Verkoop tegen taxatieprijs

Na 31 Juli 1943 zal uitsluitend tegen taxatieprijs mogen worden verkocht. Bij weigering om het vlas na 31 Juli a.s. tegen taxatieprijs te verkopen, zal de betreffende instantie de ter beschikkingstelling van het vlas vorderen.

Tips

Sporen door het Hogeland

Op 16 augustus 1893 reed in de vroege ochtend de eerste trein van Groningen via Sauwerd, Winsum, Baflo, Warffum, Usquert, Uithuizen en Uithuizermeeden naar Roodeschool. Later op deze zonnige dag reed diezelfde stoomlocomotief uit de serie NS701-755 terug naar het hoofdstation van Groningen. De Hogelandlijn was geboren. Honderd vijftwintig jaar later bestaat deze spoorverbinding nog steeds en is hij zelfs doorgetrokken naar de zich snel ontwikkelende Eemshaven. In het bijna vijfhonderd pagina's dikke Sporen door het Hogeland is de geschiedenis van deze kleine, maar bijzondere spoorlijn opgetekend door de Stichting Boekgroep Noord-Nederland. Het boek kost € 45,-.

Nieuwe mogelijkheden Beeldbank Groningen

Sinds kort biedt de Beeldbank Groningen nieuwe mogelijkheden om oude en nieuwe kaarten met elkaar te vergelijken. Neem het voorbeeld *Haubois 1643*, een kaart die we al meer hebben genoemd in Diepgang. Het is een kaart van (de omgeving van) Heksum uit 1643, die bij de Beeldbank in te zien is en die je kunt downloaden op je eigen computer. Ga naar de website van

de Beeldbank (www.beeldbankgroningen.nl). Vul in de zoekruimte de term "Heksum Haubois 1643" in of iets dergelijks en de kaart wordt op het scherm getoond. Dubbelklikken met de linkermuisknop op de kaart en nu wordt de kaart vergroot op het scherm zichtbaar. Nieuw is dat er nu een "knop" rechtsonder te vinden is met de term kaartlaag. Als je daarop klikt, verschijnt een moderne kaart van het gebied met daarop geprojecteerd de kaart van Haubois. Door middel van een "transparantie-schuif" kun je de Haubois-kaart meer of minder transparant maken, zodat je nu heel goed de kaart van 1643 kunt vergelijken met de actuele kaart van Heksum. Een prachtige manier om de details van pakweg vierhonderd jaar geleden te zien in de situatie van nu; maar ook om streeknamen en perceelsnamen te plakken op de huidige landerijen. Genoeg materiaal om een uurtje achter je scherm door te brengen.....

Erfgoedkaart gemeente Winsum

De actuele Erfgoedkaart van de huidige Gemeente Winsum is te vinden via de volgende link: https://www.winsum.nl/vrije_tijd/kunst_en_cultuur/cultuureel_en_historisch_erfgoed/erfgoed/erfgoed_op_de_kaart.

Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl

Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com

Bé Kuipers, Noorderweg 13, 9771BP Sauwerd, be.kuipers@gmail.com

Ben Westerink, Zuiderstraat 5, 9774PL Adorp, b.h.c.westerink@rug.nl

Contactadressen Historische Kring Ubbega

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris)

Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774 PL Adorp, kwerrod@gmail.com (penningmeester/ ledenadministratie)

website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt € 15,- per jaar (meer mag natuurlijk altijd) en kan alleen door automatische incasso worden voldaan.

De prijs van Diepgang bij losse verkoop (nummer van 12 pagina's) is € 2,50 per stuk.

Diepgang wordt geprint bij de Opmaakfabriek te Groningen.

ISSN: 2468-841X

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.